

„A szabadság végtelen tere”

SELYEM ZSUZSÁT KOVÁCS FLÓRA FAGGATJA EMAILBEN

Date: Mon, 6 Sep 2010 09:14:38

From: Flora_Kovacs<f_kovacs@...hu> **To:** Zsuzsa_Selyem<zsuzsa@...ro>

Subject: Interjú

Kezdjük a kérdéseket az egyik legérdekesebbel: a matematikával. Matematika szak elvégzése után kezdted a bölcsészkart, erre humorosan célzol is az Irodalom és politika című írásodban. Mikorra tehető a döntő lépés, amikor úgy határoztál, hogy elkezded ezt a kalandot is, mármint a bölcsészkar kalandját? Itt azért használom az „is”-t, mert a matematika világát is eleve egy nagy kalandnak, játéknak tekintem.

Date: Wed, 6 Sep 2010 17:52:38

From: Zsuzsa_Selyem<zsuzsa@...ro> **To:** Flora_Kovacs<f_kovacs@...hu>

Subject: Re: Interjú

Az embernek először át kell vergődnie egy poros, unalmas, szűrős szakaszon, az aritmetikán, a számoláson (egyáltalán, az iskolán) ahhoz, hogy a matematika kalandjába keveredhessék, és egy végtelen, fantáziával megközelíthető, szabad világban találja magát. Azt hiszem, ez az egyik közös vonása a matematikának és az irodalomnak: köznapi dolgokból kiindulva a szabadság végtelen terét képesek generálni. A jó irodalomban, akárcsak a matematikában, gyanús a triviális megoldás: a trivialitás csak a kiindulópont, az összefüggések váratlan csodaként jelennek meg. S ami még lelkesítőbb számomra: sem az irodalomban, sem a matekban nem lehet forszírozni az eredményt. Azonnal meglátszik a forszír, az érdek, a moralizálás. Minél beljebb vagy a matematikában, annál kiszámíthatatlanabb az eredmény. Már nem is eredményre megy a játék. A középiskolában, ahol egy középszerűnél gyöngébb magyar- és egy zseniális matektanárhoz volt szerencsém, azt hittem, hogy engem inkább érdekel a matematika, mint az irodalom. Az iskolában a matematika, azon kívül Kafka. Számomra akkoriban Kafka és az irodalom mint iskolai tantárgy között semmiféle összefüggés nem mutatkozott. És hogyan lehet zseniális egy matektanár? Kirsch Márta, aki a marosvásárhelyi Bolyai líceumban engem tanított, azért volt zseniális, mert középiskolai viszonyok között is egy bizonyítás eleganciájáról beszélt, olyasmiket mondott (a szürke, fagyos szegénységbe tompult romániai diktatúrában) hogy jó, jó, ez a levezetés így helyesnek helyes, de nem elegáns. És ezt is mondta: matek példát csak jókedvvel érdemes csinálni. Ha nincs jókedved, menj, járj egyet, nézz valami egyéb után. Engem totál levett a lábamról a kreatitásnak ezzel az egyszerű, elitizmusmentes megfogalmazásával. Hogy nem azért nem megy a matek, mert ostoba vagy, hanem mert igazából nincs is hozzá kedved. Azóta sem tudtam kiverni a fejemből (mondjuk, hozzá is olvastam, meg is éltem ezt-azt), hogy mindenki – értsd: mindenki – képes a kreativitásra.

Innen nézve nem is kell olyan nagy lélegzetet venni ahhoz, hogy a matematika után irodalommal foglalkozzék valaki; valójában nem igényel látványos fordulatot, csupán jel-

rendszer-változtatást. A matematikában és az irodalomban közös az összefüggések keresése, a nem tudható (nem verifikálható, nem feltétlenül gyönyörű) dolgok gyönyörű és verifikálható rendszere, valamiféle önfegyelemmel gyakorolt paranoia.

A „szövegkezeléseidre” hatással van a matematika. A 9 kiló. Történet a 119. zsolttárra című első szepirói kötetedben az Aleffel, a héber abc első betűjével való játékban is feltűnik a matematika. Az Aleffel a végtelennek és a megszámlálhatóan végtelennek a kérdéskörét tömöríted. A megszámlálhatóan végtelennel az irodalomszemléleted is megmutatkozik, azaz az értelmezésekhez való viszonyod?

Az Alef halmazelméleti jelentése nem jutott eszembe, amikor a 9 kilón dolgoztam, de talán emiatt még igazabbnak látom, amit mondasz. Az Alef nálam, mit ad Isten?, a 119. zoltár ábécé-szerkezetéből ered, a 119. zoltár pedig a törvényekhez való viszony miatt igazgott. Ott ugyanis nem a megszokott fenyegetések miatt fontos a törvény, ami egy kiszámítható, véges, unalmas reláció lenne, hanem a szeretet miatt. Persze furá volna efféle bevezető után valamiféle szentimentalizmusba fulladni. De csak nem fogunk lemondani az érzelmek kifejezéséről, pusztán amiatt, mert a fogyasztáspolitikának ez az egyik leghatékonyabb fegyvere, hogy hadd veszítsük el józan eszünket, és vásároljunk nyakra-főre, ha széjjel is megyen a bolygónk. Visszatérve az Alefhez, a 119. zoltár számomra a hagyomány anarchizmusát fejezi ki, hiszen hogyan is lehetne szerelmesnek lenni a törvénybe?, de ami első látásra ellentmondás, ha komolyabban megfigyeljük, kiderül, hogy csak trivialitásra, kicsinyességre, félelemre nevelő ideológiák állítják úgy be, hogy érzelemnek és értelemnek nem lehet köze egymáshoz. Van köze, csak nem az azonnaliban, hanem – és itt jön a te értelmezésed, amit Borges *Alef* című novellája is megerősít – a végtelenben. Egy irodalmi szöveg, vagy bármilyen más műalkotás számomra, igen, akkor ér valamit, ha képes új, meglepő válaszokat előhívni, és ezt nem maszatolással, homályossággal éri el, hanem rendszeresen kitalált szerkezetével, viszonyulásokkal, kontextusra érzékenységgel.

A Mire vársz című novellásköteted Ivartalanjának az egyik leghumorosabb passzusa egy, a kétismeretlenes egyenletek, egyenletpárok egymás mellé, illetve alá állításával játszik. Jól érzékelem azt a játékot, hogy középen az található, aki az egyenleteket (kérdéseket) egymás mellé felírja, kapcsolatot talál közöttük, amelynek köszönhető, hogy fel tudja írni az egyenleteket?

Azt hiszem, nekem az a bajom a világgal, és azért vagyok általa lenyűgözve, és ezért kell ezt-azt elmondanom is, hogy ha kétismeretlenes egyenletünk van, nincs megadva a második egyenlet, ha öt dolgot nem ismerünk, max négy összefüggésünk adott hozzá. Minimum egy hibádzik. És nincs középen senki, aki megtalálná a hiányzó kapcsolatot, vagy ha mégis van, akkor az csalás. A misztikusok, akik nem dogmatizálták, hanem megtapasztalták Istent, azt mondták, ha egyáltalán mondtak valamit, mielőtt az egyház kiátkozta volna őket (később meg szentté avatták, úgyhogy szinte fifty-fifty), hogy Isten fölötte áll a létezésnek. Amit köznapi szavakkal úgy lehet mondani, hogy nincsen. Az említett novellában két hang, a történet két szereplője mondja, ami eszébe jut. Pontosabban, az egyik hang elmondja, mi történt (egy furá állat kiherélése történt), és hát számára az történt, hogy nem érti azt az embert, aki a másik hang. A másik hang ezt a világot nem érti (és kiheréli a macskabarányt). Aki írta ezt a novellát (én), nem mindentudó, nem ismer annyit egyenletet, ahány ismeretlen van, azért nem, mert tudja innen-onnan, hogy egy rendszer

vagy ellentmondásos, vagy nem teljes, másrészt mert zsigerileg érzi, hogy a mindentudó elbeszélő hazudik.

A szakma az Esterházy Péter-könyveddel (Szembe szét. Humor és szentség összefüggése Esterházy Péter prózájában) egy meghatározó szemléletet kapott. Esterházy szövegeibe való betekintés módját, mélységét is meghatározza a matematikával való kapcsolatod. Mennyiben érzed azt, hogy az irodalomszemléleted egyenesen az Esterházy-írásokhoz vezetett?

Előbb vala az Esterházy-élmény. Konkrétan úgy, hogy érettségi ajándékként Bagdi Lától, egy fantasztikus, nálam három évvel nagyobb lánytól, akihez osztálytársnőmmel átlógtunk órákról (ott lakott a Bolyai mellett, egy szép, régi házban), hogy hallgassuk őt, amint hintaszékében lengedezve Berzsenyi fantasztikus verseiről beszél, szóval ettől a Lától megkaptam a pispeklila *Termelési regényt*. Azt sem tudtam akkoriban, hogy az ilyen szövegeket eszik-e vagy isszák. De a kontextus fontossá tette. Én meg fölveteliztem és föl is vettem matematika szakra. Egy mindentudó elbeszélő most azt mondaná, hogy azért, hogy megértsem az Esterházy szövegek lényegét. Nekem persze töredékes tudásom van az események okáról, de becsszóra mondom, másképp hogyan is, hogy semmi összefüggés nem volt a *Termelési regény* és a matematika-tanulásom között. Utána viszont lett, mert csináltam.

A szakma előtt először tanulmányíróként, kritikusként jelentkezél. Hogyan kezdődött a szépirói pályád?

Rém egyszerűen: elkezdtem prózát írni. Miért? Ahányszor ezzel a kérdéssel találkozom, mindig más válaszok jutnak eszembe, ha egyáltalán valami eszembe jut: van köztük a nyilvánosság számára tökéletesen érdektelen személyes történet, van társadalmi motiváció, van kísérlet, kockázat, új dolgok, vagy inkább új nézőpontok megformálásának vágya, van benne valami olyasmi is, amire magyarul egy igen nehéz, ómódi szavunk van csupán, *hála*.

Számomra úgy tűnik, hogy mind a 9 kilóban, mind a Mire várszban szeretsz nyelvi regiszterek között mozogni. A váltásokat kedveled, azt a technikát, hogyan tudsz tudományos beszédmódból (kiemelten a 9 kiló egyes részeiben) átlépni a mindennapiba úgy, hogy ne legyen törés?

A tudományos beszédmódok is örületesen változatosak, elég ha mondjuk Blaise Pascal vagy Pierre Bourdieu ég és ég (azt ugyanis mégsem mondhatom, hogy ég és föld, mert a mindennapi beszédmódok felől sokszor áthatolhatatlanabb egy mai értekező szöveg, mint egy klasszikus) nyelvhasználatára hivatkozom. Amit, innen nézve, nem tud az értekező szöveg, amihez már próza kell: a regiszterváltások, a többféle hang egymás mellé helyezése. Igaz, írtam már olyan kritikát, amely három, egymástól különböző perspektívából nézett meg egy verseskötetet (Nádasdy Ádám *Az az ízét*), három különféle hang három különböző értelmezését adta ugyanannak a verssornak, de ennél a három fiktív kritikushang kitalálásánál sokkal tovább ezen a pályán talán nem lehet menni. Mert a munka mégiscsak a műről kellene hogy szóljon, nem a kritikus invencióiról. (Az más kérdés, hogy olvasói invenció nélkül a legizgalmasabb mű is csak egy néma tárgy.)

A próza szerintem többek között éppen arra való, hogy különféle hangok együtt valami olyasmit adjanak ki, amire külön-külön nem lettek volna képesek. A töréseknél szétszik-

rázhatnak dolgok, egymást kétségbe vonják a hangok, vagy váratlanul megerősítik egymást – nem tartom a töréseket félelmetes dolgoknak, nélkülük ritkábban ébrednénk rá, hogy csak folyik, folyik belőlünk a szó, tét és értelem nélkül. A különféle beszédmódok használatának egyébként izgalmas előzményei vannak a prózában, mondjuk Musil *A tulajdonságok nélküli embere*. Vagy, nagyot ugorva Musil mégiscsak folyamatos narrációjától: Erdély Miklós montázs-mániája. Vagy, Erdélytől nem is olyan messze: Csokonai Lili tizenhetedik századi mondatai, amelyek hol a fiúkról, hol a paralellákról szóltak. (Érte is annak idején bírálata ezért.)

Valójában persze nem is tudományos beszédmódot, csupán azokhoz hasonló hangot használok időnként: például ha Einstein kozmológiai konstansa egyszer szóba is kerül nálam, azért a levezetés, amellyel ő ennek a különös számnak a létét igazolta, majd visszavonta, de halála után mégis igaznak bizonyult, szóval a képletekből álló levezetés nincsen ott. De arról szentül meg vagyok győződve, hogy, példámnál maradván, a kozmológiai konstanshoz egy jól kitalált helyzetben mindenkinek köze lehet, nem csak a magas fizikában jártas kivételes koponyáknak. Másképpen mondva: nem látok a témák és beszédmódok között hierarchikus viszonyt, nem hiszem azt, hogy például a szerelemhez mindenkinek ért, a differenciál-egyenletekhez meg csak a kiválasztottak. Illetve akkor már a szerelemhez is csak a kiválasztottak. Persze a hatalmát féltő, aktuálisan regnáló rend mindig is szertette beosztani, hogy ki mihez érhet, s kin mi kérhető számon. Ennek, Mártonffy Marcell szép szavával: pasztorális okai voltak a történelem folyamán. A művészet viszont az ember teljes személyiségéhez szól, nem pusztán társadalmi szerepéhez, származásához vagy neveltetéséhez.

Erőteljesen vonz a nyelvi humor? A szavakat nagyon szereted a jelentés határáig elkísérni, egész szemantikai mezejüket aktiválni?

Igen, de nem én kísérgetem őket, hanem vice-versa. Amikor egy szónak többféle jelentése kezd működni, akkor az embernek az lehet az érzése, hogy szabad. Hogy nincsen odaláncolva egyetlen jelentéshez, vagy, talán ez a fontosabb: rajta is múlik a szó jelentése, azon, hogy mennyire igazából van jelen, mennyire teszi oda magát, hogy a helyzet működjön, nem áll tátott szájjal, míg a nagy ember méltóztatja őt hipnotizálni, elbűvölni és élményben részesíteni, hanem aktív részese a szövegnek: kombinál, összefüggéseket keres, rájön, hogy tévedett, nevet, észreveszi a jól-rosszul odarakott ellentmondás-csapdát, kikerüli, és örül, belelép, és örül stb.

Az egész szemantikai mező aktiválása – Esterházy itt megjegyezné, milyen szépen is tetszett mondani – persze hiú ábránd. Jól van, lehet, hogy nem hiú, de ábrándnak ábránd, hiszen egy szó végtelenül sok dolgot jelenthet, kontextus kérdése. S ezzel érdekes kísérletezni – élesben az ember csak csinálja, és észre sem veszi, hogy mit művel, amikor a szavakat hol így, hol úgy érti. Innen nézve a mű-szöveg (vagyis amit valaki csak úgy kitalált, nem valóságos beszéd, párbeszéd) felszabadít az öntudatlan ellentmondásba keveredés szegyenétől: az önellentmondás így nem tünet, hanem alakoskodásaink megformálása érdekében hozott nemes elhatározás.

A Mire vársz-kötet esetében (is) többszörös kapcsolódásokkal dolgozol, ám az írás problematikája az, amelyre talán felfűzhető az összes többi kérdéskör. Úgy érdekelem, hogy rendkívül erősen működik egy olyan mozgás, amelynél fel-felsejlik e probléma. A kötet nyelvével megteszed azt, hogy e mozgást álcázod, így marad a (nyelv)játék,

amelynél az olvasóra rábízod, hogy belemegy-e, lép-e. Mennyire érzed fontosnak ezt a sejtetést? Nekem úgy tűnik, hogy eléggé, hiszen az olvasó lépésére való lehetséges válaszokat is beleírtnak látom. Ha észreveszi a játékot A lépés, ha nem B lépés, de ez utóbbinál sem hagyjuk magára.

Ha az íráson nem a szövegek produkcióját értjük, ami engem édeskevésé izgat, hanem a nyelv által föltáruuló helyzetelemzést, olyan megoldásokat, amelyeket a gyors, rutinos pillantás nem vesz észre, akkor igen, általánosítható ez a dolog nálam. Többnyire abból indulok ki, hogy valami számomra lényeges dolgot nem értek, nincsenek rá szavaim, nem találok azt a pontot, ahonnan érdemes volna a dolgot megközelíteni, nem érzékelem azt a kontextust, amelyben nem lebénít ez a nem-tudás, hanem új helyzetet teremt. Van, hogy éveig tart, míg egy efféle gond, probléma, talányos esemény megtalálja azt a formát, amelyben – legalábbis szerintem – érdemes volt egyáltalán kifejezésre juttatni. Ha jó a forma, vagyis ha eléggé nagyvonalú, eléggé figyelmes és párbeszédképes, akkor az van, amit mondasz: A verzió, B verzió, és a B-ben sem érzi úgy senki magát, hogy elbeszéltek a feje fölött.

A „hely” fogalmát előszeretettel mozdítod ki. Ez megmutatkozik mind a 9 kilóban (24. o.; Cseh Tamás Antoine és Désiré-albumára való rájátszással), mind a „disztranzs” fogalmát szemléltető írásodban (Az „erdélyi magyar irodalom”-beszédmodok egyik utópiája. Disztranzs.). Mennyire gondold leküzdhetőnek a geopolitikai aspektus előtérbe helyezését és mennyire látod azt, hogy a geopolitikai aspektus kezd (ha kezd) háttérbe szorulni, s egy aspektussá válni a többi között?

Azt vettem észre eddigi életem folyamán, hogy jó nagyokat lehet hibázni, ha valamit pusztán abból kiindulva ítél meg az ember, hogy hol történt, milyen kultúrkörben, milyen égöv alatt stb. A pozitívizmus lelkes mindentudásáról, a „milieu”-ból levont elszánt következtetésekről azóta kiderült, hogy a tárgyilagosság álsruhájában hirdetett ideologikus előfeltevések megerősítései. Egyébként Bourdieu rafináltabb mező-elméletéről is hasonlókat gondolok. Az a dal (*Egy bogár*), amit milyen jó, hogy eszembe juttatsz, azért is fantasztikus, mert hihetetlen egyszerűséggel és mégis, valami ki tudja, honnan jövő szeretettel leplezi le az akkoriban dúló ideológiát. Nincsenek „tisztá” helyek, semmilyen értelemben – ezen lehet búslakodni, lehet szemét-összeszedő akciókat szervezni, lehet archeológiai elemzéseket végezni, lehet performanszokkal, művészeti akciókkal ráébreszteni az embereket arra, hogy a térrel milyen viszonyban vannak. Ha nem is vesszük észre, mert díszszólamok eltakarják előlünk, a geopolitikai-kulturális örökségünk csak annyiban bír minket meghatározni, amennyiben mi is meg bírjuk őt határozni.

Pillanatnyilag az olvasás szempontjából milyen lavinában vagy benne?

Persze, a lavina: hogy az ember kezébe vesz ártatlanul egy könyvet, s azon kapja magát, hogy már a huszadikat olvassa annak valamiféle hatásaként. Guy Debord *A spektákulum társadalmától* mondjuk Schilling Árpád *Egy szabadulóművész följegyzéseiig*, Hock Bea *Nemtan és pablikartjáig*. Ráadásul most több lavinában is benne vagyok, a kortárs művészet és társadalom viszonya témában van egy külön fejezet, amely a diktatúra és művészet viszonyáról szól, nem sorolom fel, hosszú. Pynchon önmagában egy lavina, minden érdekel, amit ír, most az *Inherent Vice*-nál tartok. És aztán vannak a kiszámíthatatlan, hirtelen támadt kíváncsiságok: a lányom háziolvasmánya volt Kőrösi Csoma Sándor élet-

regénye, *A nagy út*, s felolvasott belőle részleteket. Tudtam, hogy Szemző csinált egy filmet róla, Szemző zenéjét meg évek óta elementáris hatásúnak érzem, megtettem hát mindent, hogy szert tegyek a DVD-re. A zenéje fantasztikus, Csomáról viszont elég fárasztó sztereotípiák voltak benne, így nem tudtam ellenállni annak, hogy megvásároljam a Kolozsváron éppen újra kiadott Csoma-kötetet, a *Buddha élete és tanításait*, s csak ámulok (meg is vagyok hatva) azon, ahogyan egy vallás alaptörténeteit szikáran elmeséli. És látod, visszajutunk korábbi kérdésedhez: ki gondolhatta volna, hogy a tizenkilencedik század elején, azon a technikai-civilizációs fejlettségi szinten, az első tibeti–angol szótárt egy kis erdélyi faluból származó ember fogja elkészíteni?

Az általad fordított Ruxandra Cesereanu-könyv (Utóférfiak) egy „régebbi” „lavinád” részének, ill. felújításának tekinthető?

Igen, de nem felújítás, hanem felkérés. A könyvet nem én választottam, de okkal került hozzám, ugyanis a szerző bevallotta Esterházy *Egy nőjére* írta válaszképpen, és Anamaria Pop, a magyar kortárs próza nagy román fordítója kért meg, hogy fordítsam magyarra Ruxandra könyvét.

Cesereanu könyve egy nyelvileg nagyon gazdag és nehéz könyvnek tűnik. A nyelvi lelemény vonzott benne leginkább? A képek, amelyeket teremt, néhol „pokoljárás” eredményének is felfoghatók.

Egyik legnehezebb munkám volt. Mert hagytam az elején átverni magam a könyv lát-szólagos könnyedségétől. Viszont ami egyik nyelven magától értetődik, az a másikon nemhogy kézenfekvő volna, hanem nincs is. És a szerző, hiába kérdeztem, nem tudott mit válaszolni, csak vonogatta kedvesen vállát, nem, Zsuzsa, ne bonyolítsd, ez ilyen egyszerű. Neki egyszerű volt, nekem nem. Volt egy alapvető orientációs szakadék is köztünk: én mindig hátrébb lépek, amikor a mágiának bármely formáját igyeksenek működtetni, az ortodox népi vallásosságban ez viszont szimplán együtt van mondjuk a Hegyi Beszéddel. Ami persze fantasztikus, írói aranybánya, de csak akkor, ha tudja az ember, hogy mit csinál.

Horváth Előd Benjámint a cseplini díva című kötetének Te vagy a szerkesztője. Ez a kötet első önálló kötetnek erős. Invenciózus szerző tűnik fel, átgondolt kötet. Hogyan kezdődött a közös munka? Horváth Előd Benjámint keresett meg a kötettervvel?

Benjít (ejtsd: Bendzsi) körülbelül ötéves kora óta ismerem. Akkoriban indián volt, később *A gyűrűk ura* volt az alapolvasmánya, de az íráskedve, az mindig erős volt. Eljött időről időre hozzám, megmutatta a verseit, átírta, nem föltétlenül úgy, ahogy én gondoltam, hanem, szerencsére, jobban. Könyveket is oda-oda adogattam, Parti Nagyt, Petrit, Tóth Krisztát. Sokkal korábban is lehetett volna verseskötete, de ő döntött úgy, hogy csak akkor, ha elérkezettnek látja az időt.

Horváth Előd Benjámint a Másnapos Irodalmi Körhöz tartozik. A többi, a Másnapos Irodalmi Körhöz közeli fiatal szerző munkáját is figyelemmel kíséred?

Nem, ez a lavina nálam nem aktív. Vagy a vulkán szokott aktív lenni, nem a lavina? Végül is az van, hogy szívesen elolvasom azokat a publikálatlan szövegeket, amelyeket a szerzők valamiképpen ideadnak, történetesen az említett körből Visky Zsolt és László Szabolcs munkáira mindig kíváncsi vagyok, de ebben nincsen semmiféle rendszer, nem

szoktam egy adott írói csoport szűrőjét csak úgy átvenni, legalábbis míg az a szűrő nincs jól kitalálva, addig nem. A jól kitaláltságon azt értem, hogy a csoportként létezéshez az érdekközösségen túl legyen valóságos, kreatív közös munka, legyenek megvitatott koncepciók, nem pusztán termelés az irodalom iparában.

Az időről időre megjelenő publicisztikáid, illetve az Erdei politika című publicisztikaköteted is mutatja, hogy reagálni kívánsz a társadalmi problémákra. A kötet megjelenése is azt akarja sugallni, hogy e reagálást nem mellékes feladatnak, hanem kiemelten fontosnak tekinted mostanság?

Az ókorban is fontosnak gondolom, mindig fontosnak gondolom. Akkor lesznek „helyzetek”, kényes, kezelhetetlen, csak sápiózásra való politikai helyzetek, ha elhisszük azt a lehorgasztó üzenetet, amit sajnós az iskolák ezerrel közvetítenek, hogy úgysem tehetsz semmiről, mindent a nagykutyák döntenek el, foglalkozz tehát a saját szakmáddal, építsd ki a saját váradat, menj a saját családdal nyaralni, s ne foglalkozz azzal, hogy a másinak kenyérre se jut. De megközelíthetjük ezt a kérdést onnan is, hogy mennyi minden jóról lemarad az ember, mennyire elsiváritja életét, ha nem figyel társadalmi kérdésekre, hiszen rengeteg izgalmas, erőt adó dolog is van, például biciklis felvonulás, lettek is Kolozsváron bicikliutak, és ha rá is parkolnak az autók, ha megkérjük vagy ráragasztjuk szélvédőjükre a vicces matricát, elhúznak. A legutóbbi felvonuláson az egyik taxis úgy kérdezgett, hogy mi ez, mint egy gyerek, aha, mondta csillogó szemekkel, pont mint Nyugaton („ca in Occident!”), és lelkesen kívánt sikeres felvonulást.

Elkészültél a Tetkó. Avagy ha így megy ez, ki állítja meg Arturo Uit? (Zenés-táncos hommage à Bertolt Brecht) című szövegeddel. Milyen kötetet, köteteket, munkákat tervezel a közeljövőben?

Ez még számomra is titok.

(A titok egy eleme a jelen számban.)